

معرفی ویژگی‌های آموزش الکترونیک زبان، با نگاهی به آموزش الکترونیک زبان فارسی

زینب عرب‌نژاد^۱

چکیده

امروزه آموزش زبان، با روش‌های گوناگونی انجام می‌گیرد و به عنوان رشته‌ای دانشگاهی، با رویکردی کاملاً علمی تدریس می‌شود. روش‌های آموزش زبان، با توجه به هر یک از مهارت‌های زبان‌آموزی و این‌که چه روش‌ها و وظایفی را از زبان‌آموزان انتظار دارند، گوناگون است. امروزه مراکز آموزشی و اساتید زبان، با بهره‌گیری از فناوری‌های نو و انواع علوم و فنون و روش‌های ارائه، می‌کوشند تا هم سرعت و هم کیفیت آموختن را بیشتر کنند؛ به همین سبب از وبسایت‌ها و نرم‌افزارهای زبان‌آموزی بسیار استقبال می‌شود. این روش نوین که در علوم و رشته‌های گوناگون قابلیت اجرا دارد، به‌طور کلی با عنوان «آموزش الکترونیک» شناخته می‌شود.

زبان فارسی به عنوان یکی از مؤلفه‌های هویتی و فرهنگی ایرانیان نیازمند توجه و سرمایه‌گذاری برای گسترش و افزودن گویشوران آن است. استفاده از فرصت پیش آمده در فضای فناوری کمک می‌کند تا با صرف هزینه‌های کمتر و با روش‌های بسیار آسان زبان فارسی را معرفی کنیم و آموزش دهیم. به عبارتی: آسان و ارزان بودن، دو ویژگی بسیار مؤثر در آموزش الکترونیک برای جذب زبان‌آموزان بیشتر است.

مقاله پیش رو با معرفی این روش‌های نوین آموزش، فرصت‌های بسیاری را که این روش‌ها در گسترش آموزش زبان فارسی ایجاد می‌کنند بررسی کرده و زمینه‌آشنایی بیشتر با روش‌های الکترونیک و استفاده از ظرفیت و پتانسیل آنها برای معرفی و ترویج زبان پارسی فراهم می‌کند. همچنین مزایا و نواقص این روش‌ها نیز به اختصار بیان شده است.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان؛ آموزش زبان فارسی؛ روش‌های آموزش زبان؛ آموزش الکترونیک.

۱. دکترای زبان و ادبیات فارسی، مدرس دانشگاه. arabnejadz@yahoo.com

■ تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۸/۱۰

■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۲۰

بیان مسئله

آموزش الکترونیک، امروزه به یکی از مهم‌ترین روش‌های آموزش در سرتاسر دنیا تبدیل شده است. تغییر و فراگیری این روش آموزشی چنان پرشتاب بوده است که امروزه از آن با عنوان «تجاری‌سازی الکترونیک» نام می‌برند. آموزش زبان از این روش‌ها در راستای گسترش آسان و کم‌هزینه‌تر زبان‌آموزی و جذب حداکثری افراد بهره می‌برد. در آموزش زبان فارسی نیز می‌توان با بهره‌گیری از این ظرفیت و مزایای آن و نیز کاستن از معایب آن، افراد بیشتری را برای فراگیری زبان فارسی جذب کرد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

پتانسیل آموزش از راه الکترونیک و فرصت‌های بی‌شماری که این روش پیش روی زبان‌آموزان قرار می‌دهد، بسیاری از روش‌های متداول سنتی و مؤسسات بزرگ را به سوی این‌گونه از آموزش سوق داده است. یکی از مزایای مهم ترویج زبان فارسی به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر هویت ایرانی - اسلامی این است که به کمک زبان، ابزار شناسایی فرهنگ ایرانی را در دسترس غیر فارسی‌زبانان قرار می‌دهیم و با استفاده از ابزار آموزش الکترونیک، بسیاری از دشواری‌ها در راه یادگیری این زبان را از میان برمی‌داریم. از همین روست که پرداختن به این موضوع، بررسی و نقد روش‌های موجود و پیشنهاد روش‌های مؤثرتر در چنین تحقیقاتی ضرورت و اهمیت فراوان دارد.

پیشینه تحقیق

از آن‌جا که آموزش‌های الکترونیک و تحقیق درباره آنها ریشه در فناوری دارد که غرب مهد آن است، باید از پیشینه غربی این تحقیقات نیز یاد کرد. تحقیق در مورد کمیت و پیشرفت روش‌های آموزش الکترونیک، موضوع گزارش بسیاری از مؤسسات بزرگ تحقیقاتی بوده است. (E-learning, reported 2014-2016 by decebo) متودولوژی این شیوه نیز در بسیاری از تحقیقات دیگر از جمله J.C Richards مد نظر بوده است.

اما در زبان فارسی، از مقالاتی که با این رویکرد نگاشته شده، می‌توان به (تاج‌الدین / نعمتی ۱۳۹۱، پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی) با عنوان «بررسی تأثیر آموزش از طریق رایانه در مقایسه با

روش سنتی بر میزان یادگیری زبان آموزان غیر فارسی زبان» اشاره کرد که به بررسی موردی یک مدرسه بین‌المللی در تهران پرداخته و به صورت مقایسه‌ای از تأثیر استفاده از تکنولوژی بر آموزش زبان سخن گفته است.

مقدمه

آموزش الکترونیک (e-learning)

احتمالاً باید تاریخچه این نوع آموزش‌ها را که امروزه از آن به عنوان یک صنعت نوپا یاد می‌شود (و زیربنای همه آنها تکنولوژی و به‌ویژه ابزارهای رایانه‌ای است) به سال ۱۹۶۸ بازگرداند؛ زمانی که داگلاس اینگلبرت^۱ کامپوتر را اختراع کرد. استفاده از امکانات و مزایای الکترونیک، امروزه در بیشتر رشته‌های علمی صورت می‌گیرد. روش‌های ارائه آموزش‌های الکترونیک از تنوع بسیاری برخوردار است و از ساده‌ترین اشکال آن، در قالب یک لوح فشرده آموزشی، تا انواع گسترده‌تر و پیچیده‌تر آموزش آنلاین را در بر می‌گیرد. تمرکز این مقاله بر معرفی، توضیح و نقد برخی از روش‌های مرسوم الکترونیک در آموزش زبان است.

گسترش استفاده از اینترنت در دهه ۹۰ میلادی، روش‌های آموزش برخط (آنلاین) را به شکل چشم‌گیری افزایش داد. مطالعات نشان می‌دهد که سود سرشاری حاصل از آموزش‌های آنلاین نصیب شرکت‌های تولید کننده این نوع دانش شده است.

در میان رقابت برای استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی که از آنها با عناوینی چون “tablet learning” و “mobile learning” یاد می‌شود، به نظر می‌رسد نقش تلفن‌های همراه در آموزش‌های الکترونیک در آینده بی‌مانند خواهد بود و این امر از امکانات نوینی که در گوشی‌های هوشمند قرار داده شده، به آسانی قابل درک است.

۱. روش‌های آموزش الکترونیک

در این بخش، نخست به معرفی رایج‌ترین روش‌های آموزش الکترونیک خواهیم پرداخت. این روش‌ها تنها معطوف به آموزش زبان نیست و شامل همه رشته‌ها و علوم و فنونی است که از با استفاده از ابزار تکنولوژی تدریس می‌شوند. مهم‌ترین روش‌های آموزش‌های الکترونیک به این شرح است:

۱-۱ خودآموزها

در این روش چنان که از نام آن پیداست، با استفاده از انواع بلاگ‌ها، ویکی‌پدیا، فایل‌های پی‌دی‌اف و مانند اینها، خود فرد اقدام به یادگیری می‌کند.

۱-۲ روش صوتی و تصویری

در این روش، با استفاده از ابزارها و مواد صوتی و تصویری، یادگیرنده را مجهز به دانش مورد نظر می‌کنند. استفاده از سایت‌های برخطی چون یوتیوب^۲ در این روش مرسوم است.

۱-۳ CBT و WBT

در این روش‌ها منابع درسی بر روی سی‌دی‌های کامپیوتری (CBT) یا از طریق وب‌سایت‌های الکترونیک (WBT) در دسترس یادگیرنده قرار می‌گیرد.

۱-۴ روش ترکیبی

در این روش که ترکیبی از روش کلاس‌محور و روش الکترونیک است، دانش‌آموز به دو روش مرسوم سنتی و نیز الکترونیک با مواد درسی آشنا می‌شود.

۱-۵ آموزش‌های تلفن همراه (mobile learning)

تلفن‌های همراه هوشمند به دلیل آسانی حمل و نقل، اندازه صفحه، قابلیت انتقال مواد آموزشی به آنها، قابلیت اتصال به اینترنت و داشتن حافظه‌های حجیم، امروزه بیشترین سهم آموزش‌های الکترونیک را به خود اختصاص داده‌اند.

۱-۶ یادگیری از طریق شبکه‌های اجتماعی (social networks and apps)

نقش مهم و مؤثر شبکه‌های اجتماعی در انتقال و دسترسی به اطلاعات سبب شده است تا در امر آموزش نیز نقشی چشم‌گیر داشته باشند. امروزه بسیاری از گروه‌ها و کانال‌های آموزشی طراحی شده است که امکان آموزش (از طریق کانال) و بحث گروهی (از طریق گروه) را فراهم کرده است.

۱-۷ یادگیری از طریق بازی (game learning)

اگرچه بازی‌ها در گام اول بسیار سرگرم‌کننده به نظر می‌رسند، اما به ابزاری مفید برای آموزش تبدیل شده‌اند. بسیاری از شرکت‌های تولیدکننده نرم‌افزارهای آموزشی، تمرکز خود را بر طراحی بازی‌های جذابی که از طریق آن بتوان آموزش داد، مصروف کرده‌اند.

در این بررسی تمامی این روش‌ها را در دو دسته عمده آموزش الکترونیک زبان (وبسایت‌ها) و آموزش از طریق تلفن همراه پی‌گیری می‌کنیم.

۲. روش‌های الکترونیک آموزش زبان

روش‌های به کار رفته در این وبسایت‌ها با توجه به منابع آموزشی و چگونگی ارائه آنها، تنوعی نسبتاً یکسان دارد؛ اما به طور کلی از این دو روش بیرون نیست:

۲-۱ همزمانی (synchronous)

در این روش کلاس‌های مجازی (که از روی کلاس‌های عادی شبیه‌سازی شده‌اند) برگزار می‌شود و زبان‌آموز باید در یک زمان مشخص در کلاس آنلاین حاضر باشد. از نمونه‌های این روش می‌توان به کلاس‌های چت‌محور یا ویدئوکلاس‌ها اشاره کرد. کلاس‌های درس در این روش در تاریخ و ساعت مشخصی برگزار می‌شود و زبان‌آموز موظف به شرکت در آنهاست.

۲-۲ غیرزمانی (asynchronous)

این روش محدود به زمان خاصی نیست و زبان‌آموز در هر زمانی به منابع دسترسی دارد و بسیار به خودآموزهای سنتی شبیه است. ارسال دروس از طریق ایمیل به زبان‌آموزان از نمونه‌های رایج در این روش است.

۳. شیوه‌های ارائه منابع آموزش زبان

در این بخش به اختصار، روش ارائه منابع درسی را در رایج‌ترین روش‌های آموزش الکترونیک بررسی می‌کنیم.

۳-۱ آموزش از طریق وبسایت (Web Based Training یا WBT)

وبسایت‌ها یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارائه مطالب آموزشی بوده و هستند. در این بسته‌های آنلاین، روش‌های گوناگونی برای تدریس به کار می‌رود. استفاده از پست صوتی برای ارسال درس‌های روزانه، استفاده از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی برای برقراری گروه‌های آموزشی و بالا بردن جنبه‌های تعاملی زبان‌آموزی، استفاده از ویدئوها و صدای گویندگان بومی برای افزایش مهارت سخن گفتن و شنیدن، امکان دانلود فرهنگ‌های لغت، داستان‌های کوتاه و برخی از متون کوتاه آموزشی در قالب پی‌دی‌اف، از روش‌های رایج ارائه مطالب در این وبسایت‌هاست.

امروزه همه متخصصان زبان بر این باورند که هرچه میزان رویارویی و مواجهه^۳ با زبان مورد نظر بیشتر باشد، ضریب یادگیری و بازدهی بالاتر می‌رود و بر این مبنا این وبسایت‌ها با استراتژی‌های گوناگون میزان مواجهه کاربران را با مواد زبانی افزایش می‌دهند.

۳-۲ خودآموزها (Self-paced e Learning)

خودآموزها که شامل انواع وبسایت‌ها و نرم‌افزارهای آموزش زبان است، تنها به ارائه مواد آموزشی می‌پردازند و جنبه‌های تعاملی، پرسشگرانه، سنجشی و مشاهده‌گرانه ندارند.

۳-۳ آموزش از طریق نرم‌افزارهای تلفن همراه

امروزه تلفن‌های هوشمند، یکی از مهم‌ترین و شاید بی‌رقیب‌ترین ابزارهای مدرن ارتباطی هستند. نرم‌افزارهای زبان‌آموزی نیز یکی از مهم‌ترین روش‌های خودآموزی زبان است. این ابزارها که امکان به‌روزرسانی دارند، معمولاً به شکل آفلاین (بدون نیاز به اینترنت) کار می‌کنند و پس از مدتی نسخه‌های جدید آنها از طریق اینترنت به‌روزرسانی می‌شود.

۳-۴ وسایل کمک آموزشی دیگر

در کنار امکانات یاد شده، باید از ویدئوها، موسیقی، فیلم‌ها، داستان کوتاه یا دانلود کتاب‌ها یاد کرد. امکانات یاد شده در روش‌های سنتی نیز به کار گرفته می‌شود، اما در روش‌های الکترونیک کاربرد گسترده‌ای دارند.

۴. مزایای آموزش زبان به صورت الکترونیک

لی و هارت^۴ تحقیق مفصلی بر کارکرد وبسایت‌ها در آموزش زبان انجام داده‌اند. به نظر آنها وبسایت‌ها ویژگی‌هایی دارند که به غنای دانش زبان‌آموزان کمک می‌کند. (Richard, 2011: 162) در ذیل به برخی از مهم‌ترین مزایای آموزش الکترونیک اشاره می‌شود.

۴-۱ نداشتن محدودیت زمانی و مکانی

در آموزش به شیوه سنتی، بازخورد^۵ و نتیجه آزمون‌های کتبی زمان نسبتاً زیادی می‌برد؛ اما این وبسایت‌ها با طراحی آزمون‌های خودکار و چندگزینه‌ای، به سرعت درست یا نادرست بودن پاسخ را به فرد نشان می‌دهند. اما به هر حال، روش سنتی از مزیت اعتبار، به کمک ارائه نتیجه در قالب یک نمره برخوردار است. علاوه بر این، نداشتن محدودیت زمانی، دستیابی به اطلاعات و مجبور

نبودن به شرکت فیزیکی در کلاس‌های درس، یکی از مهم‌ترین مزایای این شیوه تدریس است.

۲-۴ منابع گوناگون و معتبر آموزشی

زبان مانند هر شاخه از علم، پیوسته در حال تغییر و تحول است. این میزان از تحول در زبان، آنقدر فراوان و متأثر از عصر فناوری بوده است که اصطلاحاتی مخصوص به دنیای مجازی و اینترنت در حال تکوین است. استفاده از روش‌های الکترونیک که در قلب این تحول رخ می‌دهد، سبب می‌شود در این فضا تعامل با گویشوران بومی، با سهولت و فهم دوجانبه بیشتری صورت گیرد. در بسیاری مواقع، آموزش‌های رسمی و کاملاً کلاسیک سبب می‌شود که زبان‌آموز توانایی ارتباط‌گیری محدودی داشته باشد؛ اما استفاده از بستر تعاملی بسیار گسترده دنیای الکترونیک، توانایی‌های تعاملی فرد را نیز افزایش می‌دهد. علاوه بر این، روش‌های آنلاین، با از بین بردن محدودیت زمانی و مکانی، منابع گوناگونی را در قالب‌هایی چون پی‌دی‌اف، صوت و تصویر عرضه می‌کنند و با مدیریت یکسان آنها می‌توان منابعی معتبراً در اختیار زبان‌آموزان قرار داد.

۳-۴ ارزان بودن

در آموزش زبان، نیاز به کتاب و دیگر وسایل آموزشی وجود دارد که ممکن است هزینه‌های بالایی داشته باشد؛ اما دسترسی به اینترنت و حتی خرید آنلاین منابع آموزشی، یکی از ارزان‌ترین روش‌های یادگیری است.

۴-۴ دسترسی آسان

دسترسی به اینترنت، امروزه به یکی از نیازهای زندگی مدرن تبدیل شده و رقابت صنعتی شدیدی برای ارائه خدمات متنوع‌تر در این زمینه آغاز شده است. از این رو فناوری‌های الکترونیک یکی از آسان‌ترین شیوه‌های آموزش را برای همگان فراهم کرده است. این روش برای کسانی که به علت مشکلات رفتاری (مانند خجالتی بودن) یا موانع فرهنگی و مذهبی نمی‌توانند در کلاس‌ها شرکت کنند، بستر بسیار مناسبی فراهم کرده است.

۵-۴ امکانات گسترده

استفاده از امکانات فراوان در حوزه صدا، تصویر، گرافیک و فیلم کمک شایانی در پیشرفت زبان‌آموزان دارد.

۴ - ۶ نواقص آموزش الکترونیک

با وجود تمام امتیازهای برشمرده، روش سنتی آموزش زبان (کلاس محور) همچنان کاربردی‌ترین روش آموزش شناخته می‌شود. دلیل این امر علاوه بر مشخصات مثبت و تأثیرگذار آن، به کاستی‌های روش الکترونیک نیز بازمی‌گردد. در این بخش به برخی از مهم‌ترین مشکلات روش آموزش الکترونیک می‌پردازیم.

۴ - ۶ - ۱ حضور نداشتن معلم: معلم به عنوان کنترل‌گر، سازمان‌دهنده، آزمون‌گیرنده، شرکت‌کننده در بحث‌ها، منبع آموزش و مشاهده‌گر در کلاس‌های آموزش زبان عمل می‌کند (Richard, 2001: 254)، اما در روش‌های مورد بحث، نبودن معلم، بر تمام جنبه‌های یاد شده تأثیرگذار است. البته در روش‌های الکترونیک کوشیده‌اند تا با استفاده از ابزارهای فناوری، مانند تهیه فیلم‌ها و صداها، آموزشی، این کاستی را تا حدودی جبران کنند. در مؤسسات آموزشی پولی، بسیاری از معلمان زنده و کارآمد به خدمت گرفته می‌شوند تا ضمن استفاده از ابزار صوت و تصویر، به صورت زنده به برگزاری کلاس‌هایی به شیوهٔ ویدئوکنفرانس پردازند.

۴ - ۶ - ۲ کمبود جنبه‌های تعاملی: تمرین‌هایی که توانایی ارتباط گرفتن را در زبان‌آموزان تقویت می‌کند، همواره مورد توجه متولیان امر آموزش زبان بوده است؛ زیرا ضعف در این حوزه، زبان‌آموز را در استفاده مؤثر از زبان ناتوان می‌کند. توانایی تعامل با متکلمان یک زبان، از لحاظ روانی نیز انگیزه‌ای دوچندان به فرد برای تقویت دانش زبانی خویش می‌دهد. این وب‌سایت‌ها کمتر بر جنبه‌های تعاملی^۷ زبان تمرکز کرده‌اند و علت آن نیز استفاده بیشتر این وب‌سایت‌ها و نرم‌افزارها از روش‌های نمایش بی‌وقفه^۸ است.

اگرچه بیشتر منابع درسی این وب‌سایت‌ها بر پایه موقعیت‌های رایج و پرکاربرد زندگی تعریف و ترجمه شده‌اند، اما بیشتر آنها منابعی ساده و بدون پیچیدگی شمرده می‌شوند و از کلیشه‌هایی محدود و درس‌های قالبی فراتر نمی‌روند؛ حال آن‌که در روش سنتی، وجود هم‌کلاسی‌ها و معلم موجب در میان گرفتن یک بحث می‌شود و تضارب آرای موجود، کلاس را از سطح تعاملات قالبی فراتر می‌برد و خلاقیت و توانایی خلق ایده‌های بیشتر را به افراد می‌دهد.

۴ - ۶ - ۲ پوشش ندادن سطوح بالا و پیشرفته زبان‌آموزی: بیشتر این روش‌ها معطوف به آموزش

زبان‌آموزان تازه‌کار^۹ است و برای افرادی که تا سطوح متوسط با زبانی آشنایی دارند، برنامه مدونی ندارد. یکی از روش‌های کارآمدسازی این وبسایت‌ها در حوزه آموزش زبان فارسی، بالا بردن سطح آموزش و دسته‌بندی سطوح آن است. یکی از وبسایت‌های خوبی که در حوزه زبان فارسی این کار را انجام داده farsipod101.com است که دروس را در قالب درس‌های روزانه و به دو صورت رایگان و غیررایگان به دانش‌آموزان در سه سطح کاملاً مبتدی، متوسط و حرفه‌ای ارائه می‌دهد. نکته مهم در مورد بیشتر زبان‌آموزان روش الکترونیکی این است که به سبب روش‌های رایج که بیشتر بر آموزش موقعیتی بنا نهاده شده‌اند، به راحتی این موقعیت‌ها را می‌آموزند؛ اما به محض پیچیده‌تر شدن یک موقعیت یا قرارگرفتن در یک موضوع بحث‌برانگیز و چالشی، ضعف‌های عمده زبانی آنها رخ می‌نماید.

نگارنده با تعدادی از این زبان‌آموزان در چند موقعیت تعریف شده و نیز در یک بحث خلاقانه شرکت کرده است. آنها در موقعیت‌های تعریف شده، با استفاده از کلیشه‌های رایجی که حفظ کرده‌اند، به خوبی منظور خود را منتقل می‌کنند اما در موقعیت‌هایی که نیاز به اظهار نظر و به عبارتی خلاقیت در بیان جملات دارند، آشکارا دچار کمبود واژگان بودند و ضعف‌های بنیادی آنها در حوزه دستور زبان آشکار می‌شد. بخشی از این ناتوانی‌ها به دلیل ضعف منابع درسی در این روش و نیز نداشتن منابع قوی‌تر و به‌روزتر است؛ امری که باید در سایت‌های آموزش زبان فارسی مورد توجه قرار گیرد.

۴ - ۶ - ۳ محدود بودن و کم‌تنوع بودن منابع آموزشی: منابع آموزشی در این روش، گاه تنها محدود به یک کتاب و ارائه دروسی به صورت هفتگی و ارسال به پست الکترونیکی است؛ اما در کلاس‌های سنتی، کتاب‌های کمک‌درسی متعددی استفاده می‌شود و بر اساس بازخورد دانش‌آموزان، تدریس آن ادامه یافته یا تغییر می‌یابد.

۴ - ۶ - ۴ تمرکز نداشتن بر سنجش مهارت‌های زبان‌آموز: برخلاف روش‌های سنتی که توجه بسیاری به آموختن مهارت‌های زبان‌آموز دارد، این روش‌ها کمتر به سنجش توانایی‌های فرد در انواع مهارت‌های زبانی می‌پردازند.

۴ - ۶ - ۵ توانمند نساختن زبان‌آموز در همه مهارت‌های چهارگانه (نوشتن؛ گفتن، شنیدن،

خواندن): در کلاس‌های سنتی به شکل نسبتاً متعادلی بر تقویت مهارت‌های چهارگانه زبان تأکید می‌شود؛ اما در این روش، برخی از مهارت‌های زبانی چون: خواندن، نوشتن و حتی گفتن، به شکل بسیار ضعیفی پوشش داده می‌شود. برای برطرف کردن این کاستی، استفاده از روش نمایش بی‌وقفه^۱ بسیار مفید است. استفاده از فارغ التحصیلان رشته زبان و ادبیات فارسی به عنوان معلمان و زبان‌آموزان در روش‌های الکترونیک، علاوه بر استفاده از بستر الکترونیک برای ایجاد اشتغال، امکان پرورش و افزایش مهارت افراد را در چهار حوزه اصلی زبان افزایش می‌دهد.

۴-۶-۶ توجه نکردن به انگیزه‌های مختلف زبان‌آموزان: امروزه ESP یا انگلیسی برای اهداف خاص^{۱۱} یکی از مهم‌ترین برنامه‌های آموزش معلمان زبان انگلیسی است. در این واحد درسی که به انواع و شاخه‌های بسیاری برای علوم گوناگونی چون: حقوق، تجارت و... دسته‌بندی شده است، بر انگیزه‌های خاص زبان‌آموز از فراگیری زبان انگلیسی تأکید می‌شود.

در حوزه زبان فارسی که از لحاظ آمار فراگیران، به هیچ روی با زبان انگلیسی قابل مقایسه نیست، توجه به انگیزه زبان‌آموزان اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا بیشتر زبان‌آموزان فارسی، این زبان را نه برای بهره‌گیری از پتانسیل ارتباطی (مانند انگلیسی)، بلکه با اهداف دیگری یاد می‌گیرند. این انگیزه‌ها نیز از سرزمینی به سرزمین دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است. برای مثال: بسیاری از اردوزبانان برای آشنایی با میراث کهن خود، از جمله آثار «اقبال لاهوری» خواستار یادگیری زبان فارسی هستند. در کشورهای ترک‌زبانی چون ترکیه، پیروان مولانا و تصوف انگیزه بسیار بالایی برای دستیابی به منابع عرفانی را ایجاد کرده‌اند و در کشورهایی مانند عراق، مراودات نوظهور میان زائران ایرانی و عراقی، انگیزه خوبی برای یادگیری زبان فارسی شده است. این مثال‌ها از زبان‌آموزانی بود که انگیزه‌های فراوانی برای یادگیری زبان فارسی دارند و به سبب وابستگی‌ها و همانندی‌های فرهنگی و مذهبی تا حد زیادی با زبان فارسی آشنایی دارند و به آن علاقه‌مند هستند. اما در مناطق جغرافیایی دورتر، برای ترویج آن نیاز است که نخست، افراد را به آن علاقه‌مند کنیم و مهم‌ترین ابزار ترویج و اشاعه زبان فارسی و برانگیختن افراد برای یادگیری این زبان، معرفی و ترویج ادبیات فارسی است.

ادبیات یکی از مهم‌ترین منابع آموزشی هر زبانی تلقی می‌شود و در زبان فارسی که ادبیات

سابقه‌ای بسیار دیرپای و غرورآفرین دارد، می‌تواند محرک و مشوقی بزرگ برای یادگیری زبان فارسی باشد. درباره اهمیت و نقش ادبیات در آموزش زبان، مقالات و تحقیقات مفصلی انجام شده است. پس از آن که سال‌ها زبان و ادبیات دو مقوله جدا از هم انگاشته می‌شد، در دهه‌های اخیر تلاش‌های فراوانی برای ادغام این دو حوزه، به‌ویژه در راستای افزایش بهره‌وری زبان‌آموزی صورت گرفته است. کولی و اسلاتر^{۱۲} (1990:3) چهار دلیل برای استفاده از ادبیات در روند آموزش زبان بیان کرده‌اند:

منابع معتبر و ارزشمند: بسیاری از کلاس‌های آموزش زبان به تدریس موقعیت‌های رایج زندگی می‌پردازند؛ اما ادبیات با فرا رفتن از این سطح، منبعی بسیار ارزشمند و لذت‌بخش شمرده می‌شود. غنای فرهنگی: زبان‌آموزان برای درک بهتر از هر زبان، ناگزیر از شناخت فرهنگ آن ملت هستند. ادبیات یکی از بهترین ابزارهای آشنایی با فرهنگ، تفکر و آداب و سنن یک قوم است. غنای زبانی: ادبیات، دنیایی است که در آن، زبان از لحاظ واژگان و دستور در حد بسیار اعلا و فاخر خود خلق شده است؛ از این رو با دور شدن از روزمرگی‌ها زبان‌فرد را غنا می‌بخشد. درگیر شدن فردی با محتوای ادبیات: زبان‌آموزی که یک متن ادبی را می‌خواند، علاقه‌مند می‌شود تا پایان متن را بداند. حتی خود را جای نویسنده قرار داده و به کمک خلاقیت فردی‌اش پایان متن را مجسم می‌کند. یک متن ادبی بر روح و روان خواننده اثر می‌گذارد و ذهنیت و افکار او را دستخوش تغییر می‌کند. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

اگر زبان آلمانی به عنوان زبان فلسفه شناخته شده و از پتانسیل فلاسفه آلمانی زبان، به نفع آموزش زبان آلمانی بهره گرفته‌اند، چرا ما از ظرفیت بسیار بالا و غرورآمیز ادبیات به عنوان عامل انگیزشی برای ترغیب و جذب زبان‌آموزان استفاده نکنیم؟

۴ - ۶ - ۷ نپرداختن به زبان عامیانه: یکی از بخش‌هایی که می‌تواند ضعف جنبه‌های تعاملی آموزش‌های الکترونیکی را کاهش دهد، گنجاندن بخشی برای آموزش ویژگی‌های زبان عامیانه به کاربران است. استفاده از زبان مرسوم در نوشتار (یا کتابی) توسط این کاربران سبب می‌شود که بومی‌های آن زبان، در تعامل احساس کسالت و خستگی کنند؛ زیرا مقید می‌شوند که زبان فارسی را مانند آنها با معیارهای استاندارد زبان معیار به کار ببرند؛ حال آن که اگر آنها با اصطلاحات و شیوه

زبان عامیانه آشنایی داشته باشند، توان تعامل بیشتری با گویشوران بومی خواهند یافت.

۵. آموزش الکترونیک زبان فارسی

در این بخش به توضیح و معرفی برخی تلاش‌ها و امکانات الکترونیک در حیطه زبان فارسی خواهیم پرداخت.

۵-۱ وبسایت‌های جامع

در این وبسایت‌ها زبان‌های مختلفی آموزش داده می‌شود و اغلب منابع درسی یکسان است و یک کتاب آموزشی به زبان‌های مختلف ترجمه شده و زبان‌آموز می‌تواند کتاب‌های دوزبانه را که یکی از آنها به زبان مادری اوست، انتخاب و آموزش را آغاز کند. در این وبسایت‌ها روش‌ها و راهکارهای ساده‌ای برای تنوع بخشیدن به منابع آموزشی به کار رفته است؛ مثلاً بخش واژگان را به صورت مجزا و به صورت فهرستی از رایج‌ترین لغات هر زبان، به صورت مجموعه‌های طبقه‌بندی شده از کلمات هم‌موضوع یا مانند این دسته‌بندی کرده‌اند.

بیشتر این وبسایت‌ها بر بخش جمله‌سازی و واژگان تمرکز دارند و دستور زبان را به صورت تکرار و ناخودگانه در ذهن زبان‌آموز نهادینه می‌کنند. یکی از سایت‌هایی که زبان فارسی را نیز پوشش می‌دهد، مؤسسه «گوته» به نشانی www.goethe-verlag.com است.

۵-۲ وبسایت‌های تخصصی

این وبسایت‌ها یک یا چند زبان را پوشش می‌دهند و روش‌های تخصصی‌تری را برای آموزش زبان به کار می‌گیرند؛ مثلاً استفاده از پست الکترونیک. در این روش هر هفته دو یا چند درس به صورت ایمیل برای زبان‌آموز فرستاده می‌شود. این دروس بسته به انتخاب خود فرد، شامل صوت یا تصویر است. به عبارتی: بیشتر این وبسایت‌ها از دو روش رایج در آموزش زبان بهره می‌برند: یکی روش مستقیم^{۱۳} است که در آن، مواد آموزشی به صورت مستقیم در قالب درس‌های مجزایی چون: دستور زبان، واژگان، مواد صوتی و... ارائه می‌شود. روش دیگر، استفاده از شیوه صوتی-تصویری^{۱۴} است. این روش که بسیار شبیه روش مستقیم است، بر اساس قواعد روان‌شناسی رفتاری تنظیم شده و ضعف‌های رایج در حیطه سخن گفتن و نوشتار را برطرف می‌کند. همچنین بر توضیح ندادن دستور زبان و آموزش لغات در قالب متن‌ها تأکید دارد و به تلفظ مانند بومیان آن زبان اهمیت فراوانی

می‌دهد. (Richard:2011:58) این وب‌سایت‌ها با تلفیق چندین روش آموزش زبان، برآند تا ضعف-های ناشی از شرکت نکردن در کلاس‌های مرسوم سنتی را برطرف کنند. برخی دیگر نیز به نهادهای آموزشی بسیار معتبر وابسته‌اند و طرح درس و سیلابس‌های مشخصی برای هر گروه از زبان‌آموزان دارند. از جمله این وب‌سایت‌ها می‌توان به «شورای آموزش زبان‌های خارجی امریکا»^{۱۵} اشاره کرد. آموزش پیشرفته‌تر و دستیابی به منابع متنوع‌تر آموزشی در قالب کتاب و پی‌دی‌اف، در گرو پرداخت وجه و خرید از این وب‌سایت‌هاست.

برخی از وب‌سایت‌های تخصصی مانند www.fluentin3months.com/Persian برآند تا با پرداختن به علل یادگیری و اهمیت زبان فارسی، حوزه تکلم، آمار متکلمان و تصحیح تصورات نادرست از ایران، انگیزه یادگیری را افزایش دهند.

۵-۳ نرم‌افزارها و آموزش از طریق تلفن همراه

کاربرد روزافزون تلفن‌های همراه، آنها را به مهم‌ترین وسایل آموزش‌های الکترونیک بدل کرده است. استفاده از نرم‌افزارهای آموزش زبان که در این تلفن‌ها طراحی و برنامه‌نویسی شده‌اند، یکی از روش‌های پرکاربرد آموزش زبان است.

۵-۴ نرم‌افزارهای عمومی

این نرم‌افزارها مانند وب‌سایت‌های عمومی، یک متن مشخص را به چندین زبان ترجمه کرده و هر زبان، امکانات و متون مشابه زبان دیگری را ارائه می‌دهد؛ مانند: Rosetta Stone و 50languages.

۵-۵ نرم‌افزارهای تخصصی

این ابزارها با بهره‌گیری از دو زبان (مبدأ و مقصد) به آموزش تخصصی یک زبان می‌پردازند. معمولاً در این گونه ابزارها زبان انگلیسی به عنوان زبان واسطه، برای توضیح و ترجمه دروس به کار گرفته می‌شود (مانند نرم‌افزار speak like a farsi). استفاده از انواع مسابقه‌ها و سرگرمی‌ها، از جمله روش‌های رایج در این ابزارها برای علاقه‌مند کردن زبان‌آموز به یادگیری است.

۶. پیشنهادها

۶-۱ تبلیغ و معرفی

چنان که پیشتر گفته شد، معرفی زبان فارسی و بهره‌گیری از توانایی‌های این زبان برای دعوت از زبان‌آموزان به فراگیری، نخستین گام در جهت ترویج آموزش زبان فارسی است.

بررسی کاستی‌های آموزش آنلاین و سعی در برطرف ساختن آنها با طراحی نرم‌افزارهای جدید و به‌روز شده، نیاز امروز رشته آموزش زبان فارسی است. یک روش بسیار خوب، آگاهی از کاستی‌های ابزارهای کنونی است که بهترین راه دریافتن آن، مصاحبه و پرسیدن از زبان‌آموزان است. نبودن منابعی در سطوح بالاتر و نیز ارائه نشدن اطلاعات به‌صورت جدولی (مانند صرف افعال) که یادگیری را آسان‌تر می‌کند، از جمله اشکالاتی بود که برخی از آنها در نظرخواهی‌های حضوری بیان کرده‌اند.

آموزش‌های الکترونیک از آن رو که ارزان قیمت‌اند و موانع زمانی و مکانی را از میان برداشته‌اند، بسیار برای آموزش زبان‌هایی مانند فارسی که مانند زبان انگلیسی، جنبه‌های تعاملی آن در نگاه نخست کم کاربردتر است، مناسب می‌باشد. استفاده بیشتر از کلاس‌های مجازی و افزایش شیوه‌های تعاملی و برگزاری تورهای ایرانگردی و دوره‌های افزایش مهارت زبان‌آموزان در ایران، از دیگر روش‌های ترویج زبان فارسی است.

۶-۲ بازاریابی و تجاری‌سازی

تحقیقات نشان می‌دهد که صنعت الکترونیک، به یکی از سودآورترین صنایع سال‌های اخیر تبدیل شده است؛ برای مثال آمریکا بیشترین میزان استفاده از آموزش‌های الکترونیک را در سرتاسر جهان دارد و درآمد سرشاری از این بازار به دست می‌آورد. (dude:18)

استفاده از ظرفیت‌های بازاریابی و تجاری‌سازی در حوزه آموزش زبان فارسی، نخست نیازمند معرفی و انگیزش زبان‌آموزان برای یادگیری این زبان است. بسیاری افراد برای یادگیری زبان سوم، صرفاً اهداف تعاملی و ارتباطی را دنبال نمی‌کنند. معرفی بهتر و بیشتر زبان فارسی، دست‌کم یکی از گزینه‌های زبان سوم را پیش روی آنها قرار می‌دهد.

ارائه طرح‌های مدون برای سطح بندی زبان‌آموزان و کمیت، کیفیت و تنوع بخشیدن در ارائه

منابع آموزشی به آنها، نخستین گام برای صنعتی سازی آموزش های آنلاین در حوزه زبان فارسی است.

نتیجه

آموزش های الکترونیک امروزه به عنوان مکمل یا حتی رقیب جدی روش های سنتی آموزش به کار گرفته می شود. بسیاری از مؤسسات و شرکت های آموزشی با توجه به مزایای این روش، از جمله ارزان بودن، در دسترس بودن، پوشش تعداد بیشتری از زبان آموزان، برداشتن برخی از موانع زمانی، مکانی و فرهنگی، آموزش های خود را به این سمت سوق داده اند. آموزش زبان نیز از این امر مستثنا نبوده است. زبان فارسی برای گسترش و آموزش مؤثرتر، نیازمند بهره گیری از روش های رایج آموزش زبان و بررسی علمی این روش هاست. استفاده از روش های متفاوت نقد، از جمله پرسش از زبان آموزان یکی از روش های خوب برای دریافتن کاستی های روش های آموزش الکترونیک است. آسیب شناسی و نقد کیفیت و کمیت آموزش های کنونی این روش در زبان فارسی نیازمند یک بررسی همه جانبه از وبسایت ها و نرم افزارهایی است که اکنون در این امر مشارکت فعال دارند.

وبسایت های تخصصی زبان فارسی کمتر به انگیزه های زبان آموزان توجه کرده اند و بیشتر به منظور آموزش ایرانیانی طراحی شده اند که در خارج از محیط زبان فارسی زندگی می کنند (ن.ک: www.farsionline.com). یکی از مهم ترین انگیزه های زبان آموزان فارسی، علاقه به ادبیات فارسی، بویژه شعرای مطرحی چون جلال الدین مولوی است. متولیان امر آموزش زبان فارسی می توانند از پتانسیل ادبیات برای تبلیغ زبان فارسی به بهترین شکل ممکن بهره جویند.

پی نوشت

1. Douglas Englebart.
2. Youtube.com.
3. Exposure.
4. Li & Hart.
5. Feedback.
6. Authentic Sources.
7. Communicative.
8. Real Time.
9. Beginner.
10. Real Time.
11. English For Special Purpose.
12. Collie & Slater.
13. Direct.
14. Audiolingual.
15. American Council on Teaching of Foreign languages (ACTEL).

منابع

1. تاج‌الدین، نعمتی (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر آموزش از طریق رایانه در مقایسه با روش سنتی بر میزان یادگیری زبان آموزان غیر فارسی زبان»، پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی، شماره ۱، ۳۷-۵۹.
2. Collie, J. and S. Slater. (1990), *Literature in the Language Classroom: A Resource Book*.
3. FAO (2011), *E-Learning methodologies*, Rome: FAO.
4. Manovich, Ier (2001), *The language of new media*, MIT press.
5. Decebo (2014), *E- Learning market, trends and forecast, 2014-2016*.
6. Richard.J.C, Willy A Renandia (2011), *methodology in language teaching*, Cambridge university press.

وبسایت‌ها

1. www.farsionline.com
2. www.goethe-verlag.com
3. www.farsipod101.com
4. www.rosettastone.com
5. www.persianlanguageonline.com
6. www.easypersian.com
7. www.fluentin3months.com/persian
8. www.learnpersianonline.com
9. www.persiandee.com
10. www.loecsen.com/en/learn-persian

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی